

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЕФЕКТИВНОГО НАДРОКОРИСТУВАННЯ

Рассмотрены направления повышения эффективности функционирования механизма недропользования на основе развития организационно-экономических инструментов в системе государственного управления. показаны выгоды от внедрения комплексного подхода к использованию недр и роль государства в процессе реализации данного подхода. обоснована целесообразность реформирования системы налогообложения в сфере недропользования.

Розглянуто напрямки підвищення ефективності функціонування механізму надрокористування на основі розвитку організаційно-економічних інструментів в системі державного управління. показано вигоди від впровадження комплексного підходу до використання надр та роль держави в процесі реалізації цього підходу. обґрунтовано доцільність реформування системи оподаткування у сфері надрокористування.

Directions of increase of efficiency of functioning of the mechanism bowels usings are considered on the basis of development of organizational - economic tools in system of the government. benefits from introduction of the complex approach to use of bowels and a role of the state are shown during realization of the given campaign. the expediency of reforming of system of the taxation in sphere bowels usings is proved.

Природні ресурси, насамперед земельні та мінерально-сировинні, при їх раціональному використанні, стають основою економічного розвитку держави. Україна належить до регіонів з високим рівнем насиченості мінеральними ресурсами (близько 20000 родовищ з 111 видами корисних копалин) та значними обсягами їхнього залучення у господарський обіг (промислове значення мають 96 видів корисних копалин). Вугілля є одним з найважливіших мінеральних ресурсів для економіки нашої держави. Серед загальних ресурсів викопного органічного палива на вугілля припадає від 65 до 90% в залежності від методів оцінки. На економічно розвинуті країни та країни, що розвиваються, припадає приблизно 540 млрд. т умовного палива, у тому числі 2/3 з них становить вугілля. В структурі паливно-енергетичного балансу світу вугілля складає 31% [3].

Вугілля відіграло величезну роль у світовому промисловому розвитку, починаючи з XVII століття. Вугілля забезпечувало енергетичну основу першої промислової революції. На початку XX століття вугілля було основним енергоносієм – світові потреби в енергії у 1913 році задовольнялися за рахунок вугілля майже на 75%. Після другої світової війни частка вугілля у загальному споживанні основних джерел енергії в економічно розвинутих державах становила 3/5. Відкриття та освоєння великих покладів нафти на близькому сході викликало приплив дешевого палива на світовий ринок та призвело до скорочення вугледобування – питома вага в загальному споживанні енергії знизилась в західній Європі до 21-23%. Протягом останніх десятиріч відбувалось необґрунтоване пониження ролі вугілля як найбільш важливої та стабільної за запасами сировини для виробництва енергії. Значний зріст цін на нафту та природний газ останнім часом зумовлює підвищення ролі вугілля в паливно-енергетичному балансі більшості розвинутих країн, у тому числі в Україні, де 95% усіх запасів органічного палива складає вугілля.

Україна займає восьме місце по обсягам розвіданих запасів вугілля [1]. Геологічні запаси країни складають більш ніж 120 млрд. т, що у перерахунку на нафту у 1,5 рази перевищує найбільші запаси нафти близького сходу [2]. Тому вугільний напрямок для України не має альтернативи і є гарантом забезпечення енергетичної і, відповідно, економічної незалежності.

Доцільність добування та використання вугілля для господарства країни не підтверджується показниками економічної ефективності – собівартість вугілля перевищує його ціну на світовому ринку і складає вже більш ніж 300 грн/т. На розвиток вугільно-добувної галузі впливають також техніко-технологічні, кадрові та екологічні важелі. Вирішення цих проблем потребує значних капітальних вкладень, які в значній мірі окупаються у тільки довгостроковому періоді. Треба відмітити і той факт, що вирішення екологічних проблем шляхом комплексного використання надр дозволяє отримувати додатковий доход. Наприклад, інвестиції у впровадження технологій щодо використання геотермальної енергії вироблених просторів,

відходів вугледобутку та метану у господарській діяльності дозволяє отримати гірничому підприємству дохід від неосновної діяльності та знизити собівартість вугілля. 52 шати в Україні мають дегазаційне устаткування, середня ефективність яких складає 17%. В 2006 році в Донецькій області на 22 шахтах було використано 69,3 млн. куб. м метану з добутих 467,5 млн. куб. м, тобто тільки 14,8% [1].

Вирішення більшості проблем, з якими стикається гірниче підприємство, залежить від державної політики у цій сфері та ефективності функціонування інструментів економічного механізму державного управління надрокористуванням. Одним з таких інструментів є платежі, які сплачують підприємства за використання надр (рис. 1).

Існуюча система платежів у сфері використання надр є неефективною і такою, що потребує реформування. Тому у проекті податкового кодексу пропонується об'єднати платежі за використання надр та збору за геолого-розвідувальні роботи до одного (рояліті). Деякі фахівці пропонують замінити існуючі платежі на:

- 1) гірничу ренту;
- 2) амортизацію розвіданих запасів.

Диференціація платежів має встановлюватися по видам корисних копалин незалежно від економічних показників експлуатації родовищ. Таким чином, підтверджується необхідність державного втручання і реформування економічного механізму надрокористування.



Рисунок 1 – Види платежів за надрокористування

На рис. 2 нами запропоновано оптимізаційна схема взаємозв'язків між державою та гірничим підприємством.

Для підвищення ефективності функціонування механізмів державного управління в сфері надрокористування нами пропонується впровадження наступних організаційно-економічних інструментів:

- 1) розвиток функцій аудиту;
- 2) оцінка ризику (фінансового та екологічного);
- 3) гарантії з боку держави для інвестора;
- 4) податкові пільги для гірничого підприємства;
- 5) регіональні коефіцієнти.

Розглянемо більш детально кожний з цих інструментів.

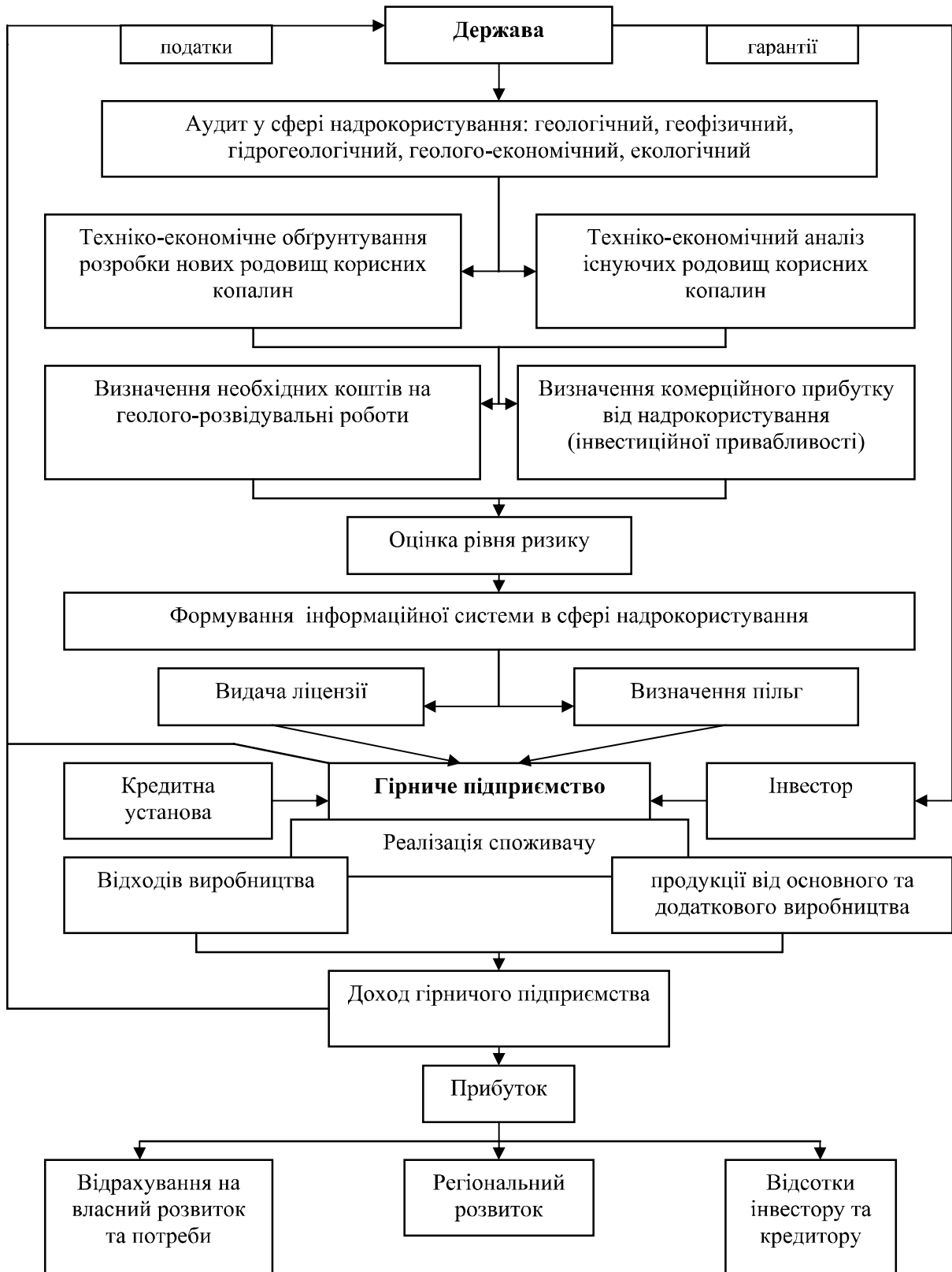


Рисунок 2 – Оптимізаційна схема взаємозв’язків у системі „державна – гірниче підприємство”

Вважаємо необхідним і доцільним впровадження механізму аудиту на першому етапі порядку видачі ліцензії на гірничо-видобувні роботи. пропонуємо проводити наступні види аудиторської оцінки:

- геологічне, геофізичне, гідрогеологічне вивчення територій і визначення їх перспектив для пошуку і розвідки родовищ корисних копалин;
- геолого-економічний аудит – переоцінка наявного фонду корисних копалин за економічними і екологічними критеріями та моніторинг мінерально-сировинної бази;
- екологічний – дослідження стану геологічного середовища та розвитку небезпечних екзогенних геологічних процесів.

На основі результатів аудиту виконується техніко-економічне обґрунтування розробки та експлуатації родовищ корисних копалин з метою визначення інвестиційної привабливості цих родовищ. Висновки техніко-економічного обґрунтування дозволяють визначити суму коштів на геолого-гірничі роботи, які держава буде витратити. Інформація щодо комерційного прибутку від надрокористування має стати базою для визначення рівня фінансового ризику. Це дозволить державі застрахувати себе від економічних збитків в процесі надання пільг гірничому підприємству. Рівень екологічного ризику також треба враховувати в процесі прийняття управлінських рішень

В Україні ще не розроблено ефективних методик розрахунку рівня екологічного ризику і, відповідно, не працює механізм екологічного страхування. Цей напрямок розглядається як один з ефективних організаційно-економічних інструментів у майбутньому.

Висновки аудиту та техніко-економічної оцінки, крім держави, також будуть корисні:

- інвестору для прийняття рішення щодо вкладання коштів на розвиток гірничого підприємства;
- фінансово-кредитній установі, до якої може звернутися гірниче підприємство з метою отримання кредитів.

Обробивши отримані результати та інформацію з оцінки рівня ризику, проводиться її систематизація і формуються регіональні та загальнодержавна інформаційні системи в сфері надрокористування. Державні спеціалізовані органи влади видають ліцензію на гірничі роботи і визначають потребу у пільгах для окремого гірничого підприємства з урахуванням геологічних, гідрогеологічних, екологічних, економічних та фінансових важелів.

Гірниче підприємство в результаті господарської діяльності отримує та реалізує споживачам продукцію від основного виробництва (вугілля). Крім цього, враховуючи необхідність вирішення екологічних проблем, доцільно та можливо отримувати продукцію від додаткового виробництва. Ця продукція є результатом впровадження технологій щодо комплексного використання надр:

- отримання геотермальної енергії виробленого простору шахти;
- використання метану у якості сировини для отримання енергії;
- повторне використання деяких видів відходів виробництва;
- використання породи для виробництва сировини для будівельної промисловості та ін.

Реалізуючи споживачу цю продукцію, підприємство отримує наступні результати:

- зниження собівартості продукції від основного виробництва на основі зменшення витрат на енергетичну складову за рахунок використання власних джерел енергії;
- підвищення доходу підприємства за рахунок реалізації додаткової продукції від впровадження нових технологій (товарів з відходів, відходів, які є сировиною для інших виробничих процесів);
- зменшення суми збору за забруднення довкілля на основі використання забруднюючих речовин в якості сировини, що також призводить до зниження собівартості продукції;
- підвищення ефективності діяльності підприємства у разі комплексного та системного підходу до використання природних ресурсів;
- зниження вірогідності надзвичайних ситуацій та нещасних випадків на виробництві, які були результатом вибухів метану.

Тобто, впровадження комплексного підходу до використання надр, дозволяє отримати наступні ефекти:

- соціальний – додаткові робочі місця, зниження кількості захворювань та смертей від аварій екологічного характеру;

- екологічний – зниження викидів (скидів) забруднюючих речовин та відходів, раціональне надкористування на основі заміни деяких корисних копалин на альтернативні ресурси;
- економічний – зниження собівартості продукції основного виробництва, зменшення сум деяких зборів та податків, отримання додаткового доходу від реалізації.

Згідно діючого законодавства України прибуток гірничого підприємства може бути спрямований на потреби самого підприємства та його розвиток, а також на виплати по запозиченим коштам (інвесторам та кредиторам). Вважаємо за необхідне спрямовувати деякий відсоток від прибутку на регіональний розвиток за цільовим призначенням (на потреби у сфері надкористування). Щоб уникнути додаткового податкового навантаження доцільно стимулювати підприємство відраховувати частку прибутку до регіонального бюджету шляхом зменшення деяких загальнодержавних податків.

Підтримка інвестора для гірничого підприємства має важливе значення. Тому держава має створити привабливі умови для інвестування. Згідно ранжирування факторів, що впливають на інвестиційну привабливість регіону, податковий режим займає перше місце (табл. 1) [4].

Таблиця 1 – Ранжирування факторів, що впливають на інвестиційну привабливість регіону

Фактор	Рейтинг
Податковий режим	1
Можливість та надійність транспортування сировини	2
Геологічна вивченість	3
Потенціал крупних родовищ	4
Економічна стабільність	5
Наявність місцевого зв'язку	6
Політична обстановка	7

Таким чином, гнучкість податкової системи є важливим важелем у організаційно-економічному механізмі державного управління надкористуванням. В Україні податковий механізм потребує реформування та прийняття податкового кодексу з урахуванням досвіду інших країн у сфері оподаткування надкористування.

Бібліографічний список:

1. Латук О. Вугілля проти життя // www.day.kiev.ua
2. Пешко А.В., Белополюский Н.Г., Турченко Д.К. Концепция программы «Повышение эффективности использования энергоресурсов украины». – К. – 2005. – 55 с.
3. Андрієвський І.Д., Коржнев М.М., Гарна В.М. Оптимізація економічної системи взаємовідносин в сфері вивчення і використання надр в Україні // Нафтова і газова промисловість. – 2002. – № 5. – с. 3-8.
4. Крушина Е.В. Налогообложение недропользователей как инструмент реализации экономической политики: отечественная практика и зарубежный опыт // Налоги. Инвестиции. Капитал. – 2004. – № 2. – с. 26-30.

УДК 504+330.835

STEPANOVA E., VYNARYK V. (DonNTU)

ECOLOGICALLY LIMITED GROWTH: CROSSROADS OF THE REGIONAL TRANSITIONAL ECONOMICS

Исследована зависимость между экономическим ростом и уровнем эмиссии загрязняющих веществ. Донецкая область выбрана в качестве объекта анализа как наиболее полно отображающая ситуацию в Украине: рост ВВП наряду с увеличением уровня загрязнения. Для обоснования необходимости улучшения существующей экологической политики представлены две